

บทคัดย่อ

ภายใต้นโยบายการพัฒนาที่มุ่งเน้นการเติบโตของภาคเมืองและอุตสาหกรรม ส่งเสริมธุรกิจการเกษตรขนาดใหญ่ รวมถึงการเคลื่อนตัวของสังคมไทยเข้าสู่ระบบทุนนิยมเสรีอย่างเต็มตัวด้วยกลไกราคาที่ถูกติดกับตลาดโลก ได้นำไปสู่ภาวะล่มสลายของสังคมชานาและเกษตรกรรายย่อย ส่งผลให้เกษตรกรจำนวนมากต้องตกอยู่ในสภาพยากจน อยู่ในวงจรแห่งหนี้สิน และถูกแย่งชิงทรัพย์สิน ช่วงเวลาออกฤดูการผลิตจึงกลายเป็นช่วงเวลาของการเคลื่อนย้ายแรงงาน อันเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการโยกย้ายและดูดซับทรัพยากรจากชนบทสู่เมือง ซึ่งเป็นศูนย์กลางของระบบทุน โดยเฉพาะแรงงานจากภาคอีสาน สาเหตุหนึ่งของการละทิ้งถิ่นฐานก็คือ ภาวะพืชผลที่ตกต่ำแต่ต้นทุนการผลิตสูง นอกจากนั้นแล้ว ปัญหาจากโครงการของรัฐที่ทำลายฐานทรัพยากรในชุมชน ปัญหาความแห้งแล้ง ขาดแคลนน้ำ ที่ดินทำกินไม่พอเพียง ประกอบกับภาวะหนี้สิน และมีปัจจัยดึงดูด คือความต้องการแรงงานภาคเกษตรกรรมในพื้นที่ภาคกลาง โดยเฉพาะเขตเกษตรก้าวหน้า ที่ประกอบธุรกิจการเกษตรขนาดใหญ่ ทำให้เกิดแรงงานย้ายถิ่นจำนวนมากตลอดทศวรรษแห่งการพัฒนาที่ผ่านมา

งานวิจัยนี้เลือกศึกษาแรงงานอีสานที่อพยพเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างในพื้นที่เพาะกล้าพันธุ์ไม้ ริงสิต คลอง 15 มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจสภาพชีวิต วิธีการดำรงชีพ ของแรงงานอีสานรับจ้าง ว่าอะไรเป็นเหตุที่ทำให้เขาละทิ้งอาชีพชานามาขายแรงงาน และแรงงานอพยพจากอีสานเหล่านี้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างไร ในภาวะที่ขาดโอกาสในการเข้าถึงสวัสดิการจากภาครัฐในด้านต่างๆ ซึ่งการวิจัยพบข้อสรุปดังนี้

ในด้านสภาพวิธีการดำเนินชีวิต พบว่า การอพยพเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างในกิจการเพาะพันธุ์ไม้ แม้ว่าจะสามารถรวมตัวเป็นชุมชนแรงงานรับจ้างได้ แต่ไม่มีสถานะที่จะเข้าไปรับสวัสดิการคุ้มครองดูแลความเป็นอยู่ได้ และยังไม่สามารถเข้าถึงปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิตได้ จะเห็นได้ว่า แรงงานรับจ้างเหล่านี้ไม่มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ถูกไล่ออกจากภาครัฐ และถูกขูดรีดค่าเช่าจากเอกชน ประกอบกับไม่มีน้ำประปาและไฟฟ้าใช้ นอกจากนั้นบัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง) ที่เป็นนโยบายสวัสดิการของรัฐ สำหรับพวกเขาแล้วไม่สามารถนำมาใช้รักษาพยาบาลในพื้นที่ที่เขาทำงาน เพราะต่างพื้นที่จากภูมิลำเนาของตนเอง ดังนั้นแรงงานอพยพเหล่านี้จึงเลือกที่จะรักษาความเจ็บป่วยตามอัตภาพ โดยซื้อยากินเอง มากกว่าจะไปรักษาที่โรงพยาบาล

แม้ว่าแรงงานอพยพจะมีสภาพการดำรงชีวิตที่ยากแค้น แต่พวกเขาก็เลือกที่จะอยู่ในสภาพนี้ ความล้มเหลวจากการทำเกษตรเป็นแรงหนุนที่สำคัญในการผลักดันคนเหล่านี้ออกจากภูมิลำเนาตนเอง เนื่องจากราคาปัจจัยการผลิตอย่างปุ๋ยและยาต่างๆมีราคาสูงขึ้น ค่าจ้างแรงงานสูงขึ้น ในขณะที่ราคาขายผลผลิตเท่าเดิมหรือต่ำลง ส่วนราคาขึ้นอยู่กัตลาดโลก เกษตรกรจึงไม่สามารถคำนวณหรือคาดการณ์ล่วงหน้าได้ว่าผลผลิตผลการเกษตรของตนจะได้กำไรหรือขาดทุน ซึ่งจากการสำรวจในงานวิจัยนี้พบว่า ส่วนใหญ่จะมีรายได้ไม่เพียงพอกับการใช้จ่ายหรือขาดทุน สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกษตรกรต้องดิ้นรนทั้งในระบบและนอกระบบ และเมื่อการเกษตรล้มเหลว จึงต้องแสวงหาทางออก หาเงินมาเพื่อความอยู่รอดและชดใช้หนี้สิน ทางออกหนึ่งในนั้นคือ การออกจากชุมชนมาเป็นแรงงานรับจ้าง แต่อย่างไรก็ตาม การเป็นแรงงานรับจ้างก็มีข้อ

ทางที่จะแก้ไขความยากจนได้ และยังเป็นการลดทอนศักยภาพในการผลิตของพวกเขาด้วย เพราะการแบ่งงานกันทำได้ทำให้เกิดความชำนาญเพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น นอกจากนั้นแล้วรายได้ของแรงงานยังผูกติดกับความผันผวนของตลาดด้วย ทำให้ชีวิตมีความเสี่ยงและมีความไม่มั่นคงสูง

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า การสร้างความมั่นคงให้กับแรงงานรับจ้างสามารถทำได้โดยการพัฒนาความรู้ในการรวมกลุ่มกันเอง เช่น การตั้งกลุ่มออมทรัพย์ สหกรณ์ หรือรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มแรงงานเพื่อจัดหางานและประกันรายได้ เป็นต้น ในส่วนของภาครัฐเองควรจัดให้มีสวัสดิการในการทำงานตามสมควร อันได้แก่ ที่อยู่อาศัย สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน การจ่ายค่าแรงที่เป็นธรรม หลักประกันการว่างงาน หลักประกันด้านสุขภาพอนามัย และที่สำคัญที่สุด การแก้ปัญหาความยากจนของเกษตรกรในชนบทต้องแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างของสังคมไทยในเรื่องนโยบายการพัฒนาที่เน้นความสำคัญของภาคอุตสาหกรรมและบริการมากกว่าภาคเกษตร ซึ่งเป็นปมปัญหาที่แท้จริง